

Марина Дубик,
к.і.н., ст.н.с., Інститут історії України НАНУ
(Київ) Україна, maryna_dubyk@ukr.net

БІЛОРУСЬКІ РЕАЛІЇ ПОВСЯКДЕННЯ ОКУПАЦІЇ

(Рецензія на книгу: Гребень Е.А. Гражданское население Беларуси в условиях немецкой оккупации (1941–1944 гг.): монография / Е.А. Гребень. — Минск: БГАТУ, 2016. — 496 с.)

Для українських істориків періоду нацистської окупації дуже важливо знати та розуміти спільні риси та відмінності здійснення окупаційної політики нацистів на інших землях, тому дослідження зарубіжних авторів про подібні адміністративні утворення є дуже інформативними у плані проведення аналогій та з'ясування особливостей окупаційного режиму на українських землях.

Головною перевагою монографії білоруського історика Євгена Гребеня є відтворення спектру різних окупаційних практик та реалізації стратегій виживання з боку «мовчазної більшості» населення. Насиченість подробицями повсякдення буття в умовах ворожого режиму, отриманими у результаті копіткої праці з архівними джерелами передусім місцевого рівня та свідками подій, не тільки занурює читача у реалії подій 70-річної давнини, але й постійно змушує запитувати себе про наявність подібних практик на українських землях.

Оскільки частина білоруської території входила тоді до райхскомісаріату «Україна», автор розглядає здійснення окупаційної політики цього адміністративного утворення на білоруських землях та наводить посилання на розпорядження, які стануть у нагоді дослідникам окупаційного режиму на українській території.

Монографічне дослідження, яке стало основою дисертаційної роботи на здобуття ступеню доктора історичних наук, має три розділи. У першому розділі розглядаються умови існування населення, утворені системою заходів окупаційної влади з організації життя, системи контролю та покарання. Автор детально дослідив, яким чином здійснювався облік

населення, як регламентувалося переміщення громадян, як здійснювалося судочинство, нотаріальна діяльність, функціонувала пенітенціарна система.

У другому розділі автор детально розглядає соціально-побутові умови життя населення: як громадяни забезпечувалися продуктами харчування, яким чином використовувався житловий фонд, як здійснювалися комунальні послуги, медичне обслуговування, як діяло населення в умовах надзвичайних ситуацій, пов'язаних зі стихійними лихами та техногенними катастрофами.

Найбільш цікавим у монографії є третій розділ, у якому дослідник характеризує джерела виживання цивільного населення в умовах нацистської окупації. Автор виділяє кілька таких джерел: підприємницьку діяльність, наявність землі та худоби та їхнє використання та обслуговування.

У висновках автор підкреслює розрив між системою, створеною окупантами, яка регламентувала життя, вводила обмеження та заборони, та стратегіями виживання цивільного населення, яке в таких умовах намагалося ігнорувати та обходити введені правила.

На нашу думку, не дуже вдалими у монографії є формулювання деяких назв розділів та підрозділів, які не в повній мірі надають уявлення про їхній зміст, а також розташування підрозділу «3.4. Транспорт и коммуникации», який було б більш доречно розмістити у першому розділі про регламентацію життя населення.

Разом з тим, звертає на себе увагу недостатність аналітичних узагальнень та окреслення важливості зібраного матеріалу для якісного стрибку в осмисленні та розумінні дуже складного та досить довгого періоду у житті звичайних людей, які опинилися в екстремальній ситуації. Панорама повсякдення цивільного населення в умовах окупації, утворена на підставі локальних джерел, які переважно вводяться вперше до наукового обігу, заслуговує на ґрунтовне переосмислення стереотипів про буття білорусів на окупованій території.

Найбільш цікавим у представленому дослідженні є фокусування уваги не на спротиві чи проведенні каральних заходів з фізичним знищенням ворогів окупаційного режиму, а саме на виживанні, пристосуванні «мовчазної більшості», що якісно вирізняє цю роботу серед інших праць білоруських істориків.

Після ознайомлення з монографією Є. Гребеня спадає на думку необхідність проведення порівняльного дослідження щоденних практик виживання передусім у райхскомісаріатах та військових зонах різних груп армій, спільних рисах та особливостях здійснення окупаційних режимів на українських та білоруських землях.